

esnuir.eenu.edu.ua 335. Ковальський Г. Соціальні потреби молоді в Україні / Г. Ковальський. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua>

4. Молодь України у дзеркалі соціології / за ред. О. Балакірева, О. Яременка. – К.: Укр. Ін-т соціальних досліджень, 2001. – 210 с.

5. Формування здорового способу життя молоді: стратегія для України. – К.: Укр. Ін-т соціальних досліджень, 2011. – 11 с.

6. Короткова І. Якби молодість знала... / І.Короткова // Сучасна молодь: Проблема чи нація. – К.: ГО «Молодіжна Альтернатива», 2010. – С. 24–29.

7. Молоде покоління нової України [Текст] : ескіз соціального портрету / О. М. Балакірева [та ін.] ; ред. кол. та упоряд. В. В. Барабаш [та ін.] ; Український НДІ проблем молоді. – К. : А.Л.Д., 1995. – 89 с.

Кузьміна І.В.

Інститут історії України

Національної академії наук України

ФЕДІР ШТЕЙНГЕЛЬ ЯК КРАЄЗНАВЕЦЬ ТА НАТУРАЛІСТ

Історії відомо багато випадків, коли вклад у науку був зроблений не професійними вченими, а людьми, котрі цікавилися певною галуззю знань, але при цьому не були спеціалістами з відповідним дипломом. Серед них варто назвати ім'я Федора Рудольфовича Штейнгеля.

Федір Рудольфович Штейнгель народився 1870 року в місті Санкт-Петербург. Хлопчик з дитинства страждав на тяжке невиліковне захворювання – епілепсію, тому лікарі порадили батькам знайти більш сприятливий клімат для дитини. Родина переїхала до Києва, де мешкала переважно взимку, а влітку – у щойно купленому маєтку в селі Городок Рівненської області.

Навчався Федір спочатку в II Київській гімназії, потім в Київському університеті Св. Володимира та Варшавському університеті на природничому відділенні фізико-математичного факультету. І хоча він мав великий потяг до знань, навчання не закінчив через хворобу та смерть близьких людей. У Польщі барон познайомився з майбутнім відомим істориком та археологом Миколою Івановичем Біляшевським, з яким вони залишилися друзями на все життя. У молодих людей виникла ідея

створити в маєтку Штейнгеля справжній музей історії краю, бо світських музеїв на Волині тоді ще не існувало.

У особистому фонді Штейнгеля в Інституті рукопису НБУ ім. В.Вернадського зберігається чернетка, написана бароном 1896 р., у якій він виклав свої погляди на те, яким бачить музей, з яких відділів той буде складатися, хто в ньому працюватиме, на яких засадах існуватиме [1]. У проєкті наголошувалося, що він буде мати не аматорський, а науковий характер. Планувалося завести музейні книги, суворо документувати ті речі, які сюди потрапляли. Він мав складатися з етнографічного, археологічного та зоологічного відділів. При цьому барон наголошував, що особисто планує вести останній. Відкриття відбулося 25 листопада 1896 р. На його утримання Федір Рудольфович планував виділяти 600 рублів на рік [1, арк. 2, 3].

Експонати для музею збирали всіма можливими шляхами: дещо дарували науковці та краєзнавці, інше купувалося, велику частину матеріалу здобували в результаті розкопок, які систематично організовувалися й проводилися під керівництвом Федора Штейнгеля. У результаті власних експедиційних досліджень, у тому числі й археологічних, які барон називав екскурсіями, уже за перший рік існування музею до нього надійшло 950 пам'яток, з них – 252 етнографічних, а в наступного року – 1795 одиниць [7, с. 33].

Відомий археолог Федір Вовк високо цінував здібності барона в галузі археології, дивувався, чого той не входив до Наукового товариства. Він рекомендував йому влаштувати й очолити разом із М. Біляшівським доісторичну секцію при вже згаданій науковій установі [4, арк. 6 зв.].

Улітку 1897 р. було здійснено розкопки курганів у чотирьох могильниках періоду VII – IX ст. на березі р. Устя, а 1898 року прямо у фруктовому саду в маєтку Городок було знайдено стоянку та майстерні неолітичної доби кам'яного віку [5, с. 66-67]. У 1899-1900 рр. барон особисто очолив археологічну секцію музею під час двох експедицій по Волині. Отримані матеріали та попередні здобутки Ф.Штейнгеля лягли в основу його підсумкової праці «Раскопки курганов в Волынской губернии, произведенные в 1897-1900 гг.», яку було видано окремим виданням 1905 року [5, с. 67].

В екскурсії барона влітку 1899 року брали участь такі вчені-археологи, як І. Абрамов, Є. Корилович, етнографи – В. Мошков, Ю. Жалковський, С. Анікін, Л. Фельдман, ботаніки – барон Д. Врангель, М. Голополосов, Ю. Мошков, зоологи – А. Мордвилко, Н. Мошков [8, с. 40]. Вона тривала 15

днів. За цей час було здійснено розкопки 15 курганів, відкрито стоянку кам'яного віку неолітичної епохи на лівому березі р. Горині у Висоцьку та Корості. Під час експедиції представники секцій, окрім наукової роботи, здійснювали фотографування місцевості, пам'яток старовини, типажів місцевих жителів, вуличних сцен. Усього було зроблено 75 негативів. Поповнилася колекція комах та рослин краю [8, с. 41].

Отже, на власні кошти Федір Штейнгель здійснив розкопки 53 курганів на території Волинської області. Їхні результати були викладені в трьох звітах музею, складених за допомогою М.Ф.Біляшівського.

Разом з іншим, у городоцькому музеї утверджувалися традиції писанкарства. Найбільша колекція писанок була представлена тут м. Чуднів Житомирської області [8, с. 43].

Поряд із науковою роботою, Федір Штейнгель велику увагу приділяв формуванню бібліотеки при музеї. Вона налічувала сотні томів, за допомогою яких бажаючий міг вивчати історію Волині від давнини до початку ХХ ст. При бібліотеці діяв рукописний відділ, який складався з метричних, інвентарних, родових, сімейних, судових книг, дипломів про дворянство, описів парафій, храмів, костьолів тощо. Також існував відділ місцевої періодики, який складався з таких видань як : «Волинські губернські відомості», «Волинські єпархіальні відомості», «Волинь», «Почаївський листок», «Археологическая летопись Южной России», «Известия Кирилло-Мефодиевского братства». Барон Штейнгель переписувався із співробітниками бібліотек Санкт-Петербурга, Москви, Києва, Львова, Житомира з питання придбання нової літератури. Але книжки ці не просто лежали на полиці, він залюбки дозволяв користуватися ними для розвитку науки. Цією літературою у свій час користувався для підготовки власної праці з етнографії В. Мошков, Я. Яроцький залучав матеріали для публікації з історії, І. Абрамов використовував фотографії, негативи для статті «Край Тараса Бульби», П. Тутковському прислужилася бібліотека для складання десятиверстної карти південно-західної частини Європейської Росії [8, с. 44, 45, 46, 47].

Окрім археології та музейної справи, Федір Рудольфович займався дослідженням процесу травлення в певного роду комах. Результати він виклав у науковій праці «О принятии пищи у р. Tabanus». На зоологічному з'їзді в Санкт-Петербурзі 1901 року його робота була високо оцінена такими вченими, як Холодковський, Кулагін, Комаров [5, с. 65–66]. Збиральницька робота Штейнгеля в цьому напрямку дала непогані

результати. Городоцькою ентомологічною колекцією користувалися для підготовки своїх наукових праць батько та син Ксенжопольські [5, с. 66].

В особистому фонді Штейнгеля збереглися його записні книжки, серед яких особливо виділяється записник під № 4, який повністю присвячений спостереженню за погодою 1901 – 1903 рр. Отже, можемо констатувати той факт, що барон, окрім вище зазначених галузей знань, цікавився також метеорологією [3].

Дослідник історії фольклористики Б. Луканюк вважає, що саме бароном Штейнгелем вперше для запису фольклорного матеріалу було використано фонограф. Доказом цього може також слугувати лист із Варшави до Ф. Штейнгеля від 6 серпня 1897 року: «Сьогодні я був у Герляха й детально розглянув усі фонографи, що є в нього у продажу... для Ваших цілей, мені здається, зручніше за все графофон Едісона в 140 рублів» [2, арк. 1, 4 зв.]. Перший запис відбувся в селі Городок влітку 1898 року, а восени цього ж року був зроблений другий фонозапис напівнародної пісні «Ой у полі озерецько». Невдовзі на трьох різних валиках було записано декілька творів у виконанні сліпого лірника з селища Степань [5, с. 69].

Протягом 1897 – 1898 рр. в етнографічному відділі було записано 12 фонографічних валиків із творами музичного мистецтва, притаманними саме Волинському краю. Ці досліді в основному були вдалими, тому було вирішено продовжити практикувати записи, але вже в більш широких розмірах [6, с. 29-30].

Ці спроби стали одними з перших в Україні, а, на думку того ж Б. Луканюка, Федір Штейнгель одразу перейшов від елементарних випробувань фонографа до надскладного для безпосередньо слухового нотного запису – вокально-інструментальної музики народних професіоналів. У цій сфері він випередив не тільки запис співу, зроблений Є. Ліньовою у 1903 році, але й О.Бородая та О.Сластіона [5, с. 69].

Підсумовуючи все вищесказане, треба додати, що здобутки Федора Рудольфовича Штейнгеля в науці, так само як і його широка меценатська та політична діяльність у радянську епоху, замовчувалися. Поодинокі статті, присвячені життю та діяльності барона Штейнгеля, з'явилися лише починаючи з 1989 року, але й зараз його ім'я мало відоме широкому загалу. Незважаючи на це, ті наукові досягнення, які були зроблені цією непересічною особистістю на ниві краєзнавства, археології, фольклористики та інших галузей знань, залишаються надбанням минулих та прийдешніх поколінь.

Література

1. Інститут рукопису НБУ ім. В. Вернадського, ф. 109, спр. 9.
2. Інститут рукопису НБУ ім. В. Вернадського, ф. 109, спр. 210.
3. Інститут рукопису НБУ ім. В. Вернадського, ф. 109, спр. 741.
4. Інститут рукопису НБУ ім. В. Вернадського, ф. XXXI, спр. 2194.
5. Миронець Н.Р. Книжково-рукописне зібрання барона Ф.Р. Штейнгеля: формування, зміст, доля: дис. канд. іст. Наук: 07.00.08 / Миронець Ніна Ростиславівна – К., 2004. – 186 с.
6. Отчет Городецкого музея Волынской губернии барона Ф.Р. Штейнгель за второй год с 25 ноября 1897 г. по 25 ноября 1898 г. составил Н.Беляшевский. – К., 1899. – 62 с.
7. Скрипник Г.А. Етнографічні музеї України. Становленні і розвиток. – К., 1989. – 304 с.
8. Шевчук С. Жертовність для утвердження України. – Рівне, 2002. – 99 с.

Непорожній В.А.

*ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*

ПРАВОВІ НАУКИ СИСТЕМИ НАН УКРАЇНИ І ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОСТІ В УКРАЇНІ (1990-2000-ТІ РОКИ)

Інститут держави і права ім. В.М. Корецького АН України відразу після проголошення державної незалежності України приступив до обґрунтування політико-правових засад функціонування молодої держави. В 1991 р. пріоритетним науковим напрямком, над яким працювали вчені, була сутність правової держави, її філософських, політичних юридичних аспектів. Вивчалися різні варіанти практичного втілення класичних ідей правової держави в політико-правових системах різних країн (США, Англії, Франції, Німеччини, Японії та ін.). З умов розбудови системи органів державної влади і управління в Україні вченими Інституту здійснено комплексне соціолого-правове дослідження організації та діяльності апарату управління в умовах зламу адміністративно-командної системи і подолання механізму гальмування, мотивації діяльності апарату управління і його працівників.